

ЛІТЕРАТУРА

1. Зусман В. Концепт в системі гуманітарного знання // Вопросы литературы. №2. – 2003. – С. 3-12. 2. Мельник Я.Г. Субъективность как языковая категория. – Ивано-Франковск, 1997. – 128с. 3. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов — М.: Сов. Энциклопедия, 1983. — 840 с. 4. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. - Л., 1974. - С. 256-306. 5. A New English Dictionary on Historical Principles edited by W. A. Craigie, H. Bradley. Volume IX. Part 1. - Oxford: At the Clarendon Press. 1919. 6. The Random House College Dictionary edited by R. House, inc., 1968. 7. Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. – Springfield, Massachusetts, USA, 1985. 8. Webster's New World Dictionary of the American Language. Second College Edition. – New York, 1982.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АСПЕКТУ ВИГУКУ ЯК ЕЛЕМЕНТА СУЧАСНОЇ МОВНОЇ ПАРАДИГМИ

Попова О.В. (Суми)

Відношення слова та поняття чи значення наповненості не такі прості, оскільки не кожне слово висловлює поняття. Так, вигук не виражають поняття. Тому об'єктом дослідження даної статті виступає вигук як компонент мовної системи, предметом - доцільність вивчення вигуку з точки зору перекладу. Словник - довідник лінгвістичних термінів дає наступне тлумачення: "Междометие – это неизменяемое слово, которое служит для высказывания эмоций и других реакций на речевые и неречевые стимулы, не называя их: *ах, ох, ого* (украинские или русские), *tsk-tsk, oh, ah, well, wow* (английские) и другие" [1, 357]. Вигуки стоять осторонь від повнозначних частин мови, тому що не мають власного лексичного значення і граматичних ознак, а також від службових слів, бо не виконують властивих їм службових функцій. Дана стаття має на меті довести необхідність вивчення вигуку, як частини мови, і у зв'язку з цим обґрунтувати необхідність та варіації його перекладу як виразника мовного колориту.

Серед лінгвістів досить тривалий час існувала думка, що вигук – це раптовий крик, інстинктивна реакція на зовнішній подразник, яка властива не лише людині, а й тварині [2]. Таку теорію підтримували вчені – лінгвісти: Д.Н.Ушаков, А.М.Пешковський, Д.Н.Овсяніко-Куліковський; в закордонній науці її дотримувались Ж.Вандриес, Ш.Баллі. Не випадково в їх роботах зустрічаються терміни "напів-слова", "неповні слова". У кінці 19-го на початку 20-го століть існувала тенденція до тлумачення вигуку як немовного явища [3], оскільки мовець вдається до його використання в тих випадках, коли не може підібрати повноцінних слів, або ж щоб заповнити паузу – мовчання.

Деякі лінгвісти відстоювали позиції вигуку як повноправної частини мови, оскільки дані мовні елементи мають свої мисленнєві, психічні відповідники. Вигуки є виразниками почуттів, а почуття, емоції становлять компонент людської свідомості [4]. Вигуки можуть висловлювати думку, наповнені модальністю, і, відповідно, представляють інтерес для стилістики, лексикології та лінгвістики в цілому. Виноградов, Смирницький, Фортунатов, Мещанінов визнавали за вигуком статус частини мови, хоча наголошували на його ізольованому характері. Так, В.В.Виноградов у своїй класифікації частин мови вносить вигуки до особливого четвертого структурно – семантичного типу слів, хоча він не зараховував їх до числа частин мови у вузькому сенсі цього слова разом з модальними та службовими словами [5, 31]. Тим не менш, завдяки В.В.Виноградову та його послідовникам було зроблено крок до визнання вигуку як мовного явища, яке варте уваги лінгвістів.

Саме завдяки всеохоплюючій як екстра- так і інтралінгвістичній силі емоцій вигуки є показниками національного колориту, надаючи усному мовленню природності, що підтверджує мовний характер вигуку. Адже якщо всі люди – біологічні істоти, які переживають однакові почуття і однаково реагують на зовнішні та внутрішні подразники, то чому ж вигуки різняться при порівнянні принаймні двох іноземних мов? Відповідь на це запитання у різних лінгвістів може бути відмінною і досить обґрунтованою. Так, можна знайти наступне пояснення, яке взагалі не бере до уваги відмінність двох чи більше мов. Те, що прийнято називати вигуком, в мові має дві відмінні реалізації: усну (яку називають вокальним жестом) та письмову (яку і називають вигуком). Вокальні жести – це зумовлені психічним станом людини рефлекторні не мовленнєві вокалізації, які супроводжуються відповідними їм жестами та мімікою, тобто пара лінгвістичними компонентами [6]. І саме невідповідність звучання вокальних жестів та фонетичної системи мови відіграє головну роль у невідповідності писемної реалізації одного і того ж вокального жесту у різних мовах. Більше того на сьогоднішній день ще не було проведено чіткої кодифікації вокальних жестів в межах однієї мови, тому і маємо таку багату невідповідність вигуків на сьогоднішній день [6]. Зіткання на письмі може позначатись вигуками: *уф, фу, ух*. Тож відмінність вигуків у випадку абсолютно однакової реакції на один і той же подразник спостерігається навіть в межах однієї мови. Даний приклад в черговий раз слугує вказівником на недосконалу вивченість сфери вигуків у лінгвістиці і, знову таки, наближає до думки про немовну природу вигуку, який не вартий уваги лінгвістів.

Але твердженню Шаронова І.А. можна протиставити інформацію про полісемантичність вигуків. Адаже на рівні з *уф, фу, ух* (російська чи українська мови) в мові функціонують вигуки типу *ах, ох* (російська чи українська мови), *oh, ah, o, well, wow* (англійська мова) та інші, які можуть мати безліч значень залежно від контексту та інтонації. Крім того, якщо полісемія має на увазі наявність у слова близьких значень, то вигук в різних ситуаціях може висловлювати навіть абсолютно протилежні за значенням емоції, чого у повнозначних

слів не буває [7]. Наприклад, англійський вигук *ooh* може висловлювати і біль, і задоволення: *Ooh! What a kick!* чи *Ooh! What a delicious cake!* [8, 73]. В даному випадку вирішальну роль вже будуть відігравати паралінгвістичні фактори. Таким чином, поліфункціональність вигуків, як найважливіша їх риса, виявляється: в дифузності вигуків (тобто, в складнощах, пов'язаних з розмежуванням висловлюваних емоцій, оскільки кордони між ними стираються) та в амбівалентності висловлюваних емоцій (тобто в здатності одного і того ж вигуку висловлювати протилежні емоції) [7]. У даному разі дифузність вигуків зумовлена дифузністю самих емоцій, а амбівалентність – здатністю людини одночасно переживати дві протилежні емоції. Превалююче число поліфункціональних вигуків свідчить про емоційність, життєвість та невідготованість мовлення. Поліфункціональні вигуки, які знаходяться на периферії поля однозначності та безвідтінковості (*ah, oh, well, why* – в англійській), є більш частотнішими, ніж однозначні, ядерні (*good heavens* – в англійській), оскільки інтенсивність емоцій при великому розмаїтті можливих значень допускає значну спонтанність вживання [7]. Завдяки даній універсальності лінгвісти віднайшли чіткий взаємозв'язок між кількістю значень вигуку та його графічною і фонетичною формами: чим більше емоцій висловлює вигук, тим лаконічнішим він є за своєю формою та швидшим у вимові [9]. Так, в англійській мові вигук *ah* має близько 30 значень, а *good heavens* – лише одне значення [9]. Таке складне емоційне наповнення вигуків призводить до можливості неоднозначного та неправильного їх тлумачення.

Варто проаналізувати вищезазначений ряд вигуків щодо національного колориту. Якщо взяти перші п'ять вигуки (*ah, ox, oh, ah, o*), то, в принципі, вони є відповідниками в двох мовах (англійської чи німецької та української чи російської) і можуть реалізувати одні і ті ж емоції (зітхання, подив, докір в залежності від мети висловлювання). Одні і ті ж вокальні жести фіксуються подібними письмовими знаками, але використовуючи форми мови, якою ведеться розмова. Але якщо розглянути наступні два вигуки (*well, wow*) і врахувати, що вони є типовими для англійської мови, то в українській чи російській ми не зможемо знайти аналогів виключно за допомогою транслітерації чи транскрипції, і щоб вони при цьому несли те ж емоційне і семантичне навантаження. Доведеться шукати відповідники, притаманні вже мовам перекладу (типу *ну, ого*). Або ж інший приклад: англійське *Bah* та російське *Ба* – схожі за своїм звучанням, хоча англійське висловлює огиду, а російське – приймний подив [7]. В даному разі спостерігається заперечення твердження лінгвіста Шаронова І.А., що відповідно до вокальних жестів підбираються схожі за звучанням в даній мові письмові знаки [6]. Все ж таки вигук – це явище окремо взятої культури і окремо взятого народу.

Наступним пунктом, що слугує доказом на користь доцільності та необхідності вивчення такого мовного явища як вигук і варіантів його втілення та інтерпретації в мові перекладу є процес інтер'ективності, чи утворення похідних вигуків. До них відносяться слова та словосполучення, які раніше були повнозначними словами чи словосполученнями, але в сучасній мові використовуються як одиниці, що втратили своє предметно – логічне значення: *good gracious!*; *heavens*; *dear me!*; *there, there!*; *Alas* (з англійської мови) та багато інших [9]. Виходячи з даного процесу можна стверджувати, що будь – яка самостійна частина мови здатна перетворитись на вигук. Все залежить виключно від бажання мовця. Виявляється, що немає суттєвої відмінності між прикметниками типу *nice, beautiful, terrible, wonderful, charming* (з англійської мови), тобто прикметниками широкої семантики, які використовуються в мовленні в якості загальноновживаних епітетів і висловлюють почуття захоплення, задоволення, огиди, жаху та похідними вигуками, що висловлюють ті ж або інші почуття. Перші висловлюють ці почуття, вказуючи на певну ознаку предмету, будучи прикметниками за своїми граматичними та лексичними характеристиками, другі висловлюють їх в загальному сенсі і розглядаються виключно контекстуально [9]. Наприклад, *terrible*, що вимовляється з певною інтонацією, яка вказує на реакцію співрозмовника щодо почутого, набуває рис вигуку.

Вигуки є одним з найбільш гетерогенних класів мовних одиниць, які об'єднують слова, словосполучення та речення фразеологізованого характеру. Зазначені одиниці переходять до класу вигуків як готові мовленнєві одиниці, втрачаючи при цьому свою членність, ресемантизуються і десемантизуються, набуваючи значення цілісного вигукового висловлення [10]. Вони зрозумілі кожному членові мовного колективу і належать до метакommунікативних засобів мови. Вигуки, які мають власну іллокутивну силу, становлять окремий мовленнєвий акт. Вони можуть виконувати функцію організації комунікації, а саме використовуватися для встановлення мовленнєвого контакту, його підтримання й розмикання. Вигуки як окремий мовленнєвий акт можуть входити до складного мовленнєвого акту, до того ж іллокутивна сила вигукового мовленнєвого акту може домінувати над іллокутивною силою пояснювального мовленнєвого акту. Вигуки належать певній мові і певній культурі, вони вимагають перекладу при переході з однієї мови на іншу і спеціального вивчення. В лінгвістиці прийнято вважати, що вигуки є конвенційними засобами, тобто такими, які людина повинна все ж таки знати заздалегідь, як і будь – які інші лексичні одиниці, якщо бажає навчитись ними користуватись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розенталь Д.Э. Словарь лингвистических терминов. – М.: Наука, 1976. – 658с.
2. Арбекова Т.Н. Лексикология. – М.: Высшая школа, 1989. – 240с.
3. Потебня А.А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989. – 624с.
4. Серебрянников Б.А. Общее языкознание. – М.: Наука, 1970. – 604с.
5. Виноградов В.В. Слово и значение как предмет историко-лексикологического исследования // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С.5-34.
6. Шаронов И.А. Толкование эмоциональных междометий как знаков восприятия. // Russian Linguistics. Т. 26. – 2002. – № 2. – С. 235-254.
7. Могутова Н.В. Основные проблемы использования эмотивных языковых единиц для придания высказыванию естественности и эмоциональности (на

примере англійських междометий)// Межвузовский сборник научных трудов.- 2002.- №2.- С.88-93. 8. Cutting Edge. Intermediate (Student's book). – Addison Wesley Longman Limited, 2004. – 170p. 9. Гильперин Н.Р. Лексико – фразеологические стилистические средства. – М.: Правда, 1958г. – 238с. 10. Каптурова О.В. Вигуки сучасної англійської мови. - К.: Київський національний ун-т ім. Т.Шевченка, 2005. — 156 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ВІДВЕРТОСТІ В ДИСКУРСІ СІМЕЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Проценко О.В. (Суми)

Пошук шляхів комплексного вивчення мови, свідомості, мислення і культури привів до закріплення у понятійному апараті лінгвістики нових категорій, використання яких істотно збагачує аналіз мовних явищ і надає більшої глибини та ефективності семантичним дослідженням [1]. Зокрема з розвитком когнітивної лінгвістики, основним завданням якої є "системний опис та пояснення механізмів людського засвоєння мови і принципів структурування цих механізмів" [4], особливу увагу привертає поняття дискурсу.

У сучасній лінгвістичній літературі немає єдиного чіткого визначення поняття "дискурс" [2]. Узагальнивши різні підходи до розуміння сутності дискурсу, сучасний російський лінгвіст Михайло Макаров зазначає, що можливі три позиції щодо визначення сутності дискурсу [5]. Так, з точки зору формальної інтерпретації дискурс є утворенням вищого рівня, ніж речення; з позиції функціональної інтерпретації дискурс постає як використання мови у всіх її різновидах; у межах ситуативної інтерпретації дискурс сприймається як втілення засобів мови чи мовного коду в оточенні соціальних, психологічних, культурних обставин спілкування особистостей. Важливим є саме таке, функціонально-комунікативне, прагматичне в своїй основі розуміння сутності дискурсу.

Дискурс – інтерактивний і трансактивний тип комунікативної діяльності, який має різні форми вияву й відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюючись стратегіями і тактиками учасників спілкування; синтез когнітивних, мовних та позамовних чинників, які формують мовленнєві жанри і мовленнєві акти [7].

Однією з найактуальніших проблем лінгвістичної генології є виокремлення та опис мовленнєвого жанру розмовного усного дискурсу [2].

Можна виділити різновиди усного дискурсу, беручи до уваги сферу його функціонування: літературне усне мовлення вживаємо у побуті, на виробництві, в освіті, науці, у сфері державного життя, засобах масових інформацій, у церкві, у родині, хоч в окремих сферах воно утверджується ще не без певних труднощів. Отже, можна говорити про усний літературний дискурс: побутовий та публічний [6].

Надзвичайно важливим в родинному усному розмовному дискурсі постає питання викриття таємниць та секретів. Таємниця – це інформація, що зберігається в секреті [3]. Учасники родинного дискурсу відкривають душу та розповідають свої таємниці як з власної волі, так і з примусу. Коли комунікативний акт між членами родини відбувається без бажання одного з учасників розкрити свої секрети, а особливо ті, що компрометують цього учасника комунікації, то дискурс сповнений емоційності: використання емоційно забарвлених лексичних одиниць, невербальні засоби комунікації та дії, сповнені чуттєвості, такі як: сльози, крик, окрім того, розмова відбувається на підвищених тонах. Уривок фрагменту діалогу між чоловіком та дружиною показує, що дружина, яка зрадила, не хоче розкривати власної таємниці, а тому коли виявляється, що чоловік знає її секрет, вона починає плакати та емоційно розмовляти.

"I am afraid you have thought me a bigger fool than I am."

She did not quite know what to say. She was undecided whether indignantly to assert her innocence or to break out into angry reproaches. He seemed to read her thoughts.

"I have got all the proof necessary."

She began to cry. The tears flowed from her eyes without any particular anguish and she did not dry them: to weep gave her a little time to collect herself. But her mind was blank. He watched her without concern, and his calmness frightened her. He grew impatient.

"You are not going to do much by crying, you know."

His voice, so cold and hard, had the effect of exciting in her a certain indignation. She was recovering her nerve (W.S.Maugham).

В деяких комунікативних ситуаціях, коли один із учасників дискурсу сімейного спілкування примушує розкритися, інший комунікант коротко обриває будь-які наміри спілкуватися на дану тему. Як в прикладі розмови доньки та матері, в якій донька намагається дізнатися про те, куди подівся її батько, чому родина зараз бідує і мати змушена працювати служницею, але мати не має наміру викривати свої таємниці і використовує прислів'я, щоб швидко та коротко перервати розмову.

"Curiosity kills the cat," she'd snap. "Let the past lie."

"Let the past lie," she'd repeat after a while with a heavy sigh. "Twon't change none" (Mary Lide).

Подібна ситуація може розгоратися й дещо за іншим сценарієм. Донька допитується, чому мати вийшла заміж за цього чоловіка, але розмова не складається. Мати використовує короткі фрази, а потім щоб повністю зупинити цю розмову, використовує загальні кліше "a good person", "a nice man".

"Why did you marry my dad?"

She looked at me closely.